

Notat

Orientering om evaluering af partnerskabsaftalen mellem Christiania og Københavns Kommune

Resume

Københavns Kommune har siden 2017 samarbejdet med Fonden Fristaden Christiania under to partnerskabsaftaler. Klima-, Miljø- og Teknikudvalget orienteres om en evaluering af Partnerskabsaftale II, som blev afsluttet ved udgangen af 2025. Evalueringen viser overordnet, at samarbejdet mellem parterne har været godt, og at partnerskabet har bidraget til, at problemstillinger og projekter er planlagt og udført tilfredsstillende.

Sagsfremstilling

Københavns Kommune har siden 2017 samarbejdet med Fonden Fristaden Christiania under to partnerskabsaftaler. Først fra 2017-2022 under Partnerskabsaftale I (BR 2. februar 2017) og siden i 2023-2025 under Partnerskabsaftale II (BR 2. februar 2023). Partnerskaberne har haft til formål at understøtte Christiania som et fristed med en særlig identitet med kultur, bygningsarv, høj diversitet og innovative løsninger. Partnerskabsaftale II havde et budget på kr. 19.654.430, hvoraf Københavns Kommunes andel var kr. 13.466.706 og Fonden Fristaden Christianias andel var kr. 6.187.723. Partnerskabsaftale II blev afsluttet ved udgangen af 2025 og efterfølgende evalueret.

Med Budget 2026 (BR 2. oktober 2025) (A, B, C, F, I, V, Ø, Å, Finn Rudaizky, Helle Jønch og Troels Chr. Jakobsen) blev der afsat midler til Christianias forandringspartnerskab 2026-2029. Med forandringspartnerskabet fortsætter kommunens engagement i udviklingen af området i og omkring Pusher Street i ét samlet forandringspartnerskab med Christiania om fortsat transformation af Pusherstreet, energirenovering, sociale indsatser og flere boliger.

Evaluering af Partnerskabsaftale II

Evalueringen af Partnerskabsaftale II viser, at samarbejdet har bidraget til en øget tillid fra Fonden Fristaden Christiania til myndighederne, hvilket betyder et styrket samarbejde, samt at projektområderne har resulteret i mere trygge og energirigtige løsninger, der sikrer bedre boligforhold for christianitterne, lavere CO₂-aftryk og en mere åben Fristad for besøgende.

04-09-2026

Sagsnummer I F2
2026 - 1756

Dokumentnummer i F2
239474

Sagsnummer eDoc
2026-0026563

Nedenfor opsummeres evalueringens indhold for hver af de tre tematikker i partnerskabet:

1. Klima og Energirenovering
2. Bygningsfornyelse af Fredens Ark
3. Områderne mellem husene: *Robuste belægninger og mere inviterende indgang og byrum*

1) Klima & Energirenovering: Energiforsyning

Denne indsats omfattede to pilotprojekter:

- ATES-boring: Dvs. en boring, der indvinder grundvand og en anden, der fungerer som returledning. Anlægget bruger grundvandet og jordens termiske egenskaber til at lagre og fordele varme og kulde ved hjælp af en varmepumpe. ATES-boringen viste potentialet for lagring af energi.
- energirenovering af Den Grå Hal. Pilotprojektet har fundet løsninger på energirenovering inkl. opsætning af solceller på den fredede bygning, som Slots- og Kulturstyrelsen finder interessant at undersøge nærmere og afprøve i praksis.

Derudover omfattede indsatsen en handleplan for, hvordan Christiania omstiller sin energiforsyning og administration af en energirenoveringspulje til energirenovering af egne boliger og bygninger på Christiania.

Evalueringen viser, at Partnerskabet har styrket Fristaden Christianias vision om at frigøre sig for brændsel, kul og olie og i stedet etablere varmeløsninger med energi fra sø- og jordvarme, solcelleanlæg og lagring af varme. Visionen bliver bl.a. aktuel under lokalplanlægning og planlægning af nye almene boliger. Det er fortsat et stort ønske at fortsætte energirenoveringer på Christiania.

2) Bygningsfornyelse af Fredens Ark

Fredens Ark er det største byggeri på Christiania, og der er udført et stort koordineret arbejde for at skabe løsninger for bygningsfornyelse af Fredens Ark og løbende inddrage og orientere beboere i bygningen.

Evalueringen viser, at bygningen er blevet markant sundere, og at bygningens beboere er bedre organiserede.

3) Områderne mellem husene: Robuste belægninger og mere inviterende indgang og byrum

Denne indsats er bestået af tre hovedprojekter med betydning for, hvordan besøgende og beboere bevæger sig ind og igennem Christiania. Det drejer sig om:

1. Den nye hjørneindgang,
2. Langgadens nye belægning og pladsdannelser og
3. Etablering af to toiletter nær Pusher Street

Den nye hjørneindgang til Christiania er blevet mere robust og inviterende med opholdsmuligheder og ny belysning. Langgadens nye belægning og pladsdannelser har betydet mindre vand i og omkring bygningerne og optimering af opholdsmuligheder. De nye offentlige toiletter driftes af Christianias selvforvaltningen og bidrager til, at gæster kan opholde sig længere i Christianias uderum.

Evalueringen viser, at Christiania formår at skabe løsninger, der lever op til kommunale standarder også selvom løsningerne tilpasses Christianias egenart. Samtlige projekter er udført af Christianias selvforvaltning med både ansatte og frivillige medarbejdere.

Det videre samarbejde om udviklingen på Christiania

Parallelt med partnerskabet har Klima-, Miljø- og Teknikforvaltningen i 2024 og 2025 også været involveret i Forandringsplanen for Pusher Street, hvorfor forvaltningen har deltaget i flere indsatser og projekter i samarbejde med blandt andet Økonomiforvaltningen, Socialforvaltningen, Justitsministeriet, Social- og Boligministeriet samt Københavns Politi.

Som en fortsættelse af Partnerskabet og Forandringsplanen for Pusher Street er der i Budget 2026 (BR 2. oktober 2025) (S, Ø, C, F, B, V, Å, I, Finn Rudaizky, Helle Jønch og Troels Chr. Jakobsen) afsat midler til Christianias forandringssamarbejde 2026-2029.

Forandringssamarbejdet koordineres i en arbejdsgruppe på tværs af parterne og indeholder følgende fire spor:

1. *Tryghed og Byrum*: Bygger videre på Forandringsplanen for Pusher street.
2. *Energi og renovering*: Bygger videre på indsatserne fra Partnerskabsaftale II med Energirenoveringspuljen.
3. *Sociale indsatser*: Understøtter udsatte borgere på Christianias vej fra organiseret kriminalitet tilbage til arbejdslivet.
4. *Nybyggeri*: Understøtter lokalplansprocessen om udvikling af almene boliger på Christiania.

Videre proces

Når Klima-, Miljø- og Teknikudvalget er orienteret, fortsætter samarbejdet mellem Christiania og Københavns Kommune i regi af Christianias forandringssamarbejde 2026-2029.

Peter Højer
Vicedirektør

Bilag

Bilag 1. Evalueringen af Partnerskabsaftalen II 2023-2025 mellem Fonden Fristaden Christiania og Københavns Kommune.

EVALUERING

af Partnerskabsaftale II mellem
Fonden Fristaden Christiania og Københavns Kommune
2023-2025

juni 2026

Indhold

Læsevejledning	2
Hvad ville vi med partnerskabet?	3
Tidsplan	4
Proces	5
Projekter	6
Hvilke effekter er opnået?	8
Læringer	9
Økonomi	10

Læsevejledning

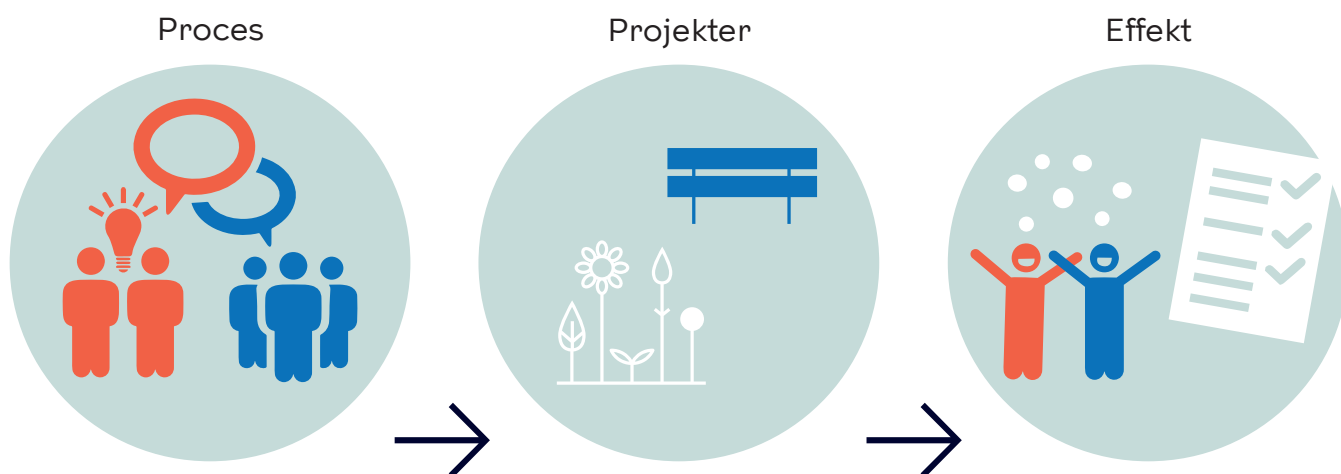
Partnerskabsaftale II mellem fonden Fristaden Christiania og Københavns Kommune er afsluttet ved udgangen af 2025. Der er foretaget en kort evaluering af partnerskabet. Denne evalueringsrapport er en opsamling af de løbende evalueringer og den afsluttende evaluering foretaget i december 2025.

Partnerskabsaftale II var en tre årig forlængelse af Partnerskabsaftale I, så det gode samarbejde, konkrete projekter og de resterende midler kunne fortsætte med at understøtte visionen om at sikre gode og tids-

svarende boliger og uderum på Christiania, og at Christiania bibeholdes som et sted, hvor grænser skubbes, og hvor der arbejdes med nye og innovative løsninger, der kan virke som inspiration for andre.

Evaluering af Partnerskabsaftale II sker ved tre evalueringsnedslag:

1. Proces - *Hvad gjorde vi?*
2. Projekter - *Hvad står vi med i hånden?*
3. Effekt - *Hvad har fungeret godt - og hvad har været udfordrende.*

Hvad ville vi med partnerskabet?

Visionen var, at Partnerskabet ville arbejde for, at Christiania udvikles som:

- Et område i en by med kant
- Et område, hvor forskelligheder træder frem, og hvor der er plads til de kreative og innovative løsninger
- Et område, hvor der ikke spildes ressourcer og som styrker bæredygtighed i ordets bredeste forstand i forhold til økologi, genbrug, vedvarende energi, social ansvarlighed, cirkulær økonomi samt bidrager aktivt til den grønne omstilling
- Et område, hvor byrum understøtter en gensidig respekt mellem beboere og besøgende - realisering af liveable city

Partnerskabet skulle bidrage til, at sikre gode og tidssvarende boliger og uderum på Christiania og at Christiania kunne bibeholdes som et sted, hvor grænser skubbes, og hvor der arbejdes med nye og innovative løsninger, der kan virke som inspiration for andre.

Solceller på Fredens Ark

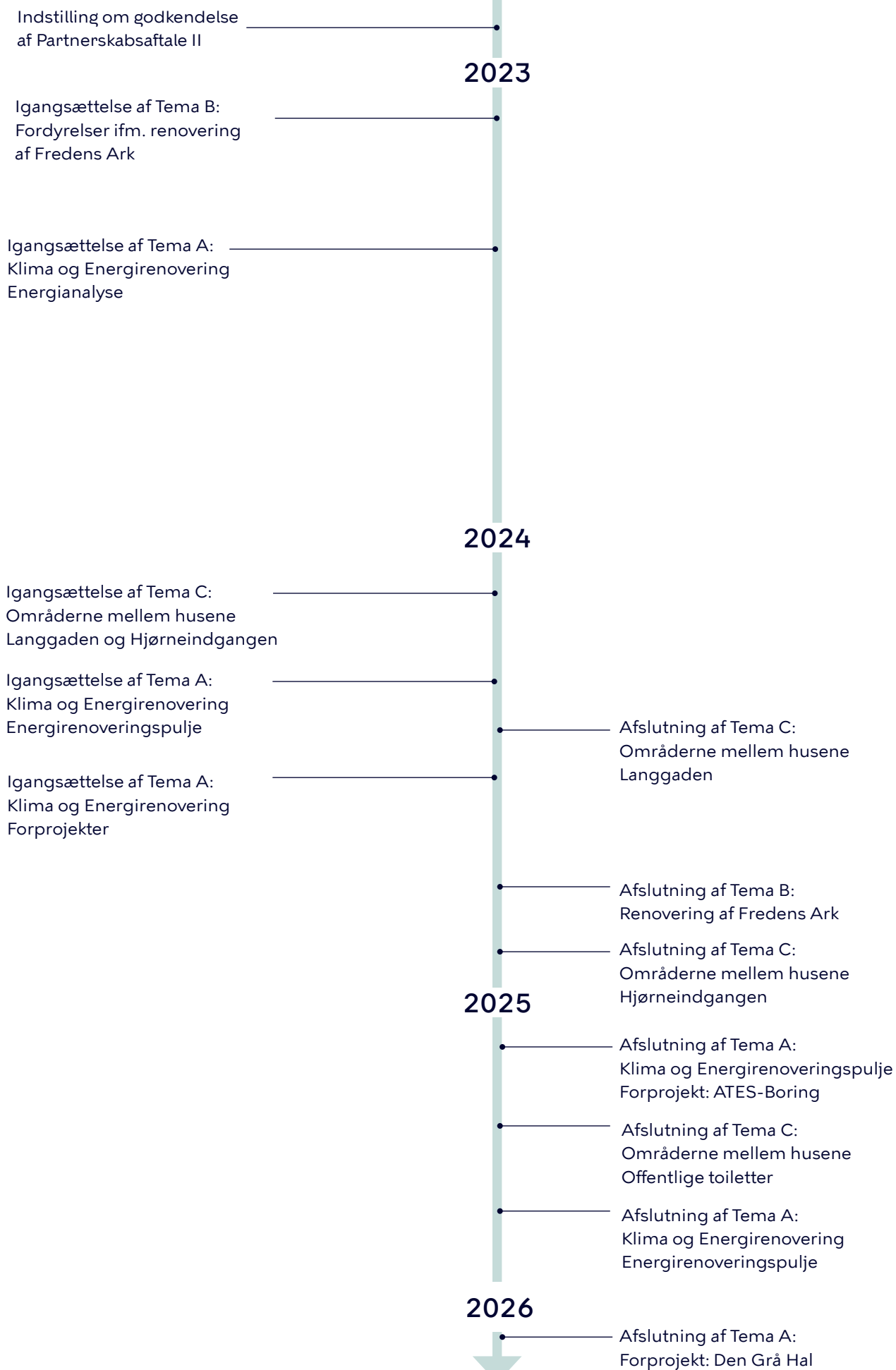
Evalueringsworkshop

Studietur med Energigruppen

Tidsplan

Partnerskabsaftale II

Proces

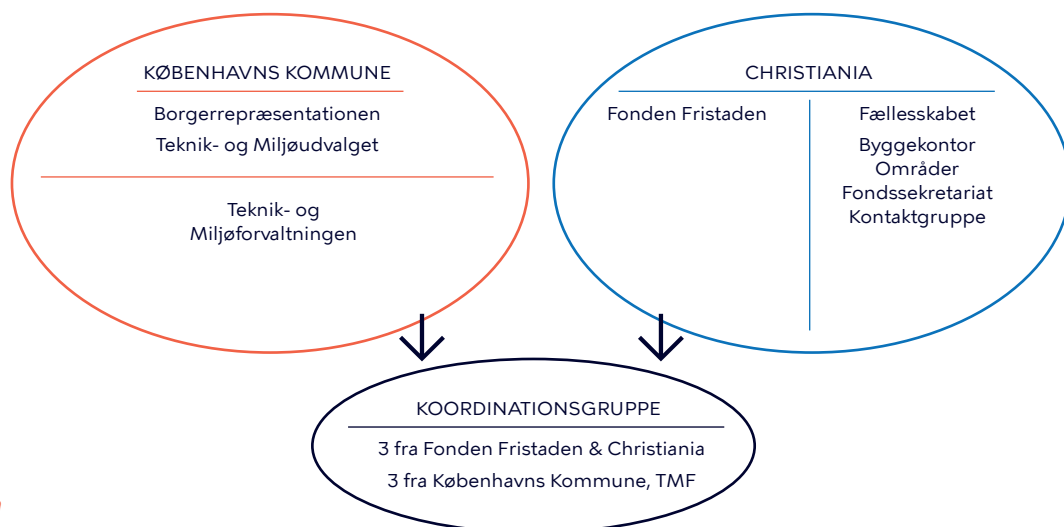
Hvordan er vi organiseret

- Nedenstående organisationsdiagram blev vedtaget med godkendelse af Partnerskabsaftale I.
- Der har været afholdt 5 Koordinationsgruppe-møder, hvor der har været tre repræsentanter fra Fonden Fristaden / Christiania Fællesskabet samt tre personer fra Kommunen.
- Der er oprettet en arbejdsgruppe, der består af repræsentanter fra både kommune, Fonden Fristaden og Christiania Fællesskabet. I arbejdsgruppen har fremdrift, projektudvikling og samarbejdet været drøftet løbende.
- Stemningen har været god i arbejdsgruppen.
- Der har været afholdt interne møder i Københavns kommune mellem Økonomiforvaltningen og Teknik- og Miljøforvaltningen for at tænke synergi mellem Partnerskabet og andre indsatser, fx. Forandringsplanen.
- Der har været afholdt interne møder i Christiania mellem Fonden Fristaden og Fællesskabet.
- Derudover har projekter været drøftet i Christiania Fællesskabet i diverse grupper/områder.

Hvad er der gjort

Partnerskabets arbejdsgruppe konstituerede sig selv i januar 2023. Arbejdsgruppen har løbende haft møder om de forskellige temaer og projekter og løbende drøftet processer og ressourcer ift. fremdrift af projekterne.

- Arbejdsgruppen har løbende haft møder om de forskellige temaer
- Arbejdsgruppen har tilpasset projektbeskrivelser og processer så de passer i Christianias ånd.
- Der er forud for alle møder sendt en dagsorden ud med tilhørende bilag. Ofte en procesplan, budget og konkrete emner til drøftelse i arbejdsgruppen.
- Det er Københavns Kommune der har sikret fremdrift i arbejdsgruppen. Det er foregået med én primær projektleder og flere fageksperter fra kommunen der har deltaget i møder af relevans.
- Mødernes indhold er drøftet med Christianias sekretariat, så datoer er koordineret for at flest mulige kan deltage samtidig med at der skabes synergi mellem projekter.
- Flere ansatte fra Christianias byggekantor har deltaget i arbejdsgruppemøderne.
- Interesserede Christianitter har deltaget i arbejdsgruppen undervejs alt efter dagsordens indhold.
- Der har været stort fokus på dokumentation, kommunikation og det gode samarbejde.
- Arbejdsgruppen har evalueret samtlige projekter og samarbejdet i øvrigt. Der er et ønske om at fortsætte det gode samarbejde.
- Arbejdsgruppens medlemmer har set værdien af samarbejdet og de forskellige kompetencer der er bragt ind i samarbejdet.
- Der har været et meget tillidsfuldt samarbejde med god fleksibilitet.
- Nærværende evaluering af Partnerskabsaftale II tager udgangspunkt i en opsamlende workshop med arbejdsgruppen.

→ Organisationsdiagram

Projekter

TEMA A: Klima & Energirenovering

(ca. 8 mio. kr.)

- **Projekt 1. Energianalyse (1 mio. kr.)**
Analyse af Christianias forsyning og anbefaling er til fremtidens forsyningsmuligheder.
- **Projekt 2. Forprojekter om fremtidens energifællesskaber og energiforsyning (1 mio. kr.)**
Forprojekt 2A: ATES-prøveboring på Fredens Eng.
Forprojekt 2B: Solceller på Grå og Grønne Hal.
- **Projekt 3. Tilskud til konkrete energirenoveringer (5,5 mio. kr.)**
Energirenoveringspulje og opsøgende indsats.

Hvad er sket siden opstart af Partnerskabsaftale II

- Alle projekter er igangsat og både projekt 1, 2 og 3 er afsluttet.
- Projekt 1: Energianalysen har givet et overblik over Christianias nuværende forsyninger og bygningernes stand. Energianalysen har derudover kommet med anbefalinger til, hvordan Christiania kan etablere en kollektiv CO₂-neutral varmeløsning, der kan reducere Christianias CO₂-udledning med op til 90 pct.
- Energianalysen har formet en vision for fremtidens energifællesskaber på Christiania, og har givet anledning til igangsættelse af to forprojekter, der begge tester løsninger, der er en del af visionen: Solceller på de to fredede bygninger, Grå og Grønne Hal, samt en ATES-prøveboring på Fredens Eng. Begge projekter er overleveret til Fonden Fristaden Christiania. Der arbejdes videre med at etablere et fælles energifællesskab og ny varmeforsyning samt energirenovering af Den Grå Hal, inklusiv opsætning af solceller.
- Energianalysen har peget på, at størstedelen af Christianias bygninger er uisolerede eller dårligt isolerede. Derfor bruges alle midler i projekt tre til konkrete energirenoveringer der fordeles gennem en energirenoveringspulje. Energirenoveringspuljen har gennemført fire ansøgningsrunder, hvoraf 90 mindre energirenoveringsprojekter er blevet udført og har opnået støtte.

TEMA B: Bygningsfornyelse på Fredens Ark

(ca. 2,9 mio. kr.)

Under Partnerskab I blev der igangsat en renovering af Fredens Ark. Renoveringen er fortsat under Partnerskabsaftale II, og er færdig-gjort ultimo 2024.

- **Projekt 4: Fordyrelser og tilkøb til renoveringen af Fredens Ark (2,9 mio. kr.)**

Succeskriteriene for projekterne under dette tema er, at

- Ejendommen renoveres med respekt for bygningens arkitektur og egenart.
- at mindst 144 vinduer udskiftes
- at der anlægges solceller på Fredens Ark tag

Hvad er sket siden, der er givet yderligere tilskud til renoveringen af Fredens Ark

- Renoveringens Etape 2 blev færdig medio 2023
- Renoveringens etape 3 blev færdig ultimo 2024.
- Der er afholdt 4 besigtigelser af Fredens Ark i 2023 og 2024.
- Fredens Ark er et godt eksempel på Partnerskabets samarbejde.

TEMA C: Områderne mellem husene

(ca. 7 mio. kr.)

De projekter der gennemføres indenfor dette tema, skal bidrage til, at overgangene mellem Christiania og den opgivende by fungerer hensigtsmæssigt, og at infrastrukturen understøtter Christianitternes mulighed for at leve et hverdagsliv samtidig med, at besøgende og turister fortsat har mulighed for, at opleve den helt unikke bydel Christiania er.

- **Projekt 5: Anlæg af to offentlige toiletter**
- **Projekt 6: Renovering af Langgaden**
- **Projekt 7: Optimering af hjørneindgangen**

Succeskriteriene for projekterne under dette tema er, at

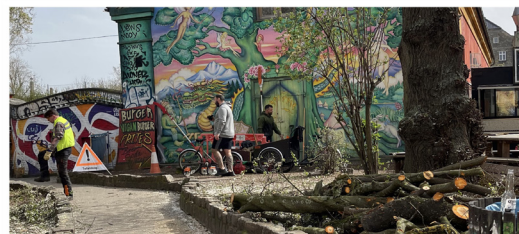
- at toiletterne etableres på eller nær de primære samlingssteder på Christiania.
- at Langgaden bliver tryk at færdes på og at renoveringen forbedrer mobiliteten
- At hjørneindgangen bliver inviterende og åbner Christiania op ud mod Christianiahavn.

Hvad er sket i løbet Partnerskabsaftale II

- Det har været svært at finde en god placering for de offentlige toiletter. Flere områder har ikke haft lyst til at have flere toiletter, da driften kan være 'tung' for et område.
- Der er etableret to toiletter i Hotellet, - en større bygning, der ligger op af Pusher Street. Her er der et stort behov for besøgende og derfor også toiletter. Det ene toilet er for alle og det andet toilet er et pisolir.
- Renovering af Langgaden er afsluttet. Der er etableret en plads foran Indkøberen med siddeplinte og brosten fra Københavns Kommunes genbrugsmaterialelager.
- Optimering af Hjørneindgangen er afsluttet medio 2025. Der er lavet en ny stenbelægning og etableret nye bede. Derudover er porten revet ned, så åbningen ind til Christiania er blevet større. Det ikoniske gavlmaleri er malet op, der er etableret beplantning og mere belysning samt sidde-muligheder.

Fredens Ark under renovering

Hjørneindgangen før og efter

Toiletter før og efter

Energianalyse

- Christianias forsyning og anbefalinger til fremtidens forsyningsmuligheder

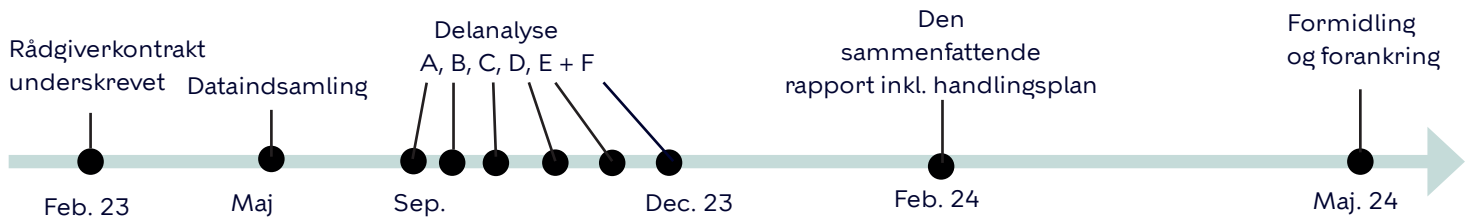
TEMA A: Klima & Energirenovering, projekt 1

TID: FEB. 2023 - MAJ 2024

ØKONOMI: 1 MIO. KR.

RÅDGIVERTEAM: UJ CONSULT, NORDLØV, KUBEN MANAGEMENT, MORTEN ELLE, CHRISTIAN BORCH

Proces

Produkt

TALK om Christianias fremtidige varmeløsning

Sammenfattende rapport som fondsansøgningsmateriale

hjemmeside ca-energi.dk og Pjece

Ansøgning til Dreyers Fond

Vision for Christianias fremtidige kollektive varmeløsning

Powerpoint til visionsfremvisning + speaket version

10 delrapporter om energiforsyninger og muligheder på CA

SoMe: To artikler til fagblade 10+ LinkedIn opslag

Det har fungeret godt

- "Vi har med analysen fået et kompas - forstået som en retning for, hvordan vi får lavet en kollektiv varmeløsning på Christiania"
- Vi har fået en flot og ambitiøs vision for fremtidens energiløsninger på Christiania
- God TALK med Høfor, Teknik- og Miljøborgmesteren, og Søren Skjold Andersen fra Termonet Danmark
- Virkelig god Powerpoint og gode snakke omkring visionen fx workshop februar 2024
- Vi har fået en retning ift. at de konkrete energirenoveringer i projekt 3 udelukkende skulle gå til energirenoveringer af Christianias bygninger, fordi analysen viste, at bygningernes isoleringsgrad var enormt årlig.
- Det har været god faglig sparring både fra kommunen og rådgiverteamet
- Rådgiverne brændte for opgaven
- Det har fungeret rigtig godt med Energi-arbejdsgruppen som Partnerskabets drivkraft
- "Vi er kun nået så langt, som vi er med projekterne, fordi Kommunen har lavet en meget stram projektstyring, og det er kun gået godt, fordi det er gjort 100 pct. på Christianias præmisser ...".

Det har været udfordrende

- Hvem griber visionen nu - der er en opmærksomhed på hvordan Christiania formår, at arbejde videre med visionen, det kan være en udfordring.
- Flere mennesker burde være koblet bedre op på projektet tidligere.
- Det har været svært at mobilisere christianitterne omkring projektet.
- Vi mangler stadig at få budskaber om energifattigdom ud til Christianitterne.
- Det er et vigtigt emne, men mange husker først vigtigheden, når det er vinter og de fryser i deres boliger og får høje varmeregninger.
- Visonen koster rigtig mange penge og kræver et stort fondsansøgningsarbejde.

TEMA A: Klima & Energirenovering (ca. 8 mio. kr.)

- **Projekt 1. Energianalyse (1 mio. kr.)**

Analyse af Christianias forsyning og anbefalinger til fremtidens forsyningsmuligheder.

- **Projekt 2. Forprojekter om fremtidens energifælleskaber og energiforsyning (1 mio. kr.)**

Forprojekt 2A: ATES-prøveboring på Fredens Eng.

Forprojekt 2B: Solceller på Den Grå og Den Grønne Hal.

- **Projekt 3. Tilskud til konkrete energirenoveringer (5,5 mio. kr.)**

Energirenoveringspulje og opsøgende indsats.

Talk om ny varmeforsyning på Christiania

Visioner for et mere bæredygtigt Christiania

Læringer

- Husk at engager og informer mennesker tidligt. Sørg for at finde ildsjæle der kan hjælpe med at skabe engagement
- Vi mangler stadig at få budskaberne helt ud: Sørg for at formidle alt den brugbare viden der er skabtfx. gennem Ugespejlet og Energirenoveringspuljen.
- Det kunne have været godt med en opsøgende indsats fra start af
- Det kunne være godt med en person, der er dedikeret til at søge fondsmidler til Christiania.
- Godt med tæt kommunal projektledelse og rigtig godt med en arbejdsgruppe på Christiania, hvor der både er ansatte og frivillige.

ATES-Prøveboring på Fredens Eng

- ATES-anlæg som en del af fremtidens forsyningsmulighed på Christiania

TEMA A: Klima & Energirenovering, projekt 2A

TID: OKT. 2024 - MAR.25

ØKONOMI: 500.000 KR.

RÅDGIVER OG BORENTREPRENØR: INGENIØR HUSE A/S

Proces

Produkt

Prøve-boring der senere kan bruges i ATES-anlæg

Rapport med prøveresultater

ATES-studietur til Copenhagen Towers

Det har fungeret godt

- 'Vi får med boringen nogle værdifulde svar, der dels holder visionen i live, og som kan bruges i en fondsansøgning'.
- Godt at prioritere en fælles løsning som forprojekt
- Det fungerede rigtig godt, at der var en christianit, der var tovholder - det mangler en til at overtage.
- God rådgiver og god PL fra kommunens side
- Det er godt, at det bliver konkret, og vi kan se prøveboringen
- Borefirma har været rigtig gode til at kommunikere med beboerne i Fredens Ark
- Fleksible ift. borelængde
- Projektet er blevet en del af en EU ansøgning, hvor ATES-boringen indgår som en del af løsningen.

Det har været udfordrende

- Boringen skal parres med min. én til boring for at kunne fungere
- Det kan være svært at forstå og beskrive projektet, hvis man ikke har fagligheden
- Det har været vanskeligt at samarbejde med Høfor - der er i gang med lign. løsninger ifm. lavtemperaturfjernvarme
- Det har larmet lidt hos beboerne, som både kan forstå men samtidig bliver ramt
- Pga- økonomiske begrænsninger blev boringen ikke så lang som Christianitterne ønskede sig.

TEMA A: Klima & Energirenovering (ca. 8 mio. kr.)

- **Projekt 1. Energianalyse (1 mio. kr.)**

Analyse af Christianias forsyning og anbefalinger til fremtidens forsyningsmuligheder.

- **Projekt 2. Forprojekter om fremtidens energifællesskaber og energiforsyning (1 mio. kr.)**

- **Forprojekt 2A: ATES-prøveboring på Fredens Eng.**

Forprojekt 2B: Solceller på Grå og Grønne Hal.

- **Projekt 3. Tilskud til konkrete energirenoveringer (5,5 mio. kr.)**

Energirenoveringspulje og opsøgende indsats.

Studietur med energigruppen

Besigtigelse af ATES-boring

Besigtigelse af Fredens Ark

Besigtigelse af ATES-boring

Læringer

- Vi skal huske at forankre tidligt, så vi sikrer, at projekterne gribes. Christiania er tovholder (sekretariatet og Karit), og indkalder til møder omkring den kommende EU ansøgning. Her deltager Københavns Kommune også.

Solceller på Den Grå og Den Grønne Hal

- Forprojekt om etablering af solceller på Grå og Grønne Hal - samt isolering af Grå Hal

TEMA A: Klima & Energirenovering, projekt 2B

TID: JUL. 24 - MAJ. 26

ØKONOMI: 500.000 KR. + restøkonomi svarende til 500.000 KR. (fra TEMA A: projekt 3)

RÅDGIVER: OVER BYEN ARKITEKTER OG NORLØV - GREEN ENGINEERING

Proces

Produkt

Anøgningsmateriale
isolering af Grå hal og
Solceller på Grå Hal

Fondsmateriale
Grå Hal

Byggeteknisk gennem-
gang af Grønne Hal

Pilotprojekt om
helhedsrenovering inkl.
solceller med Slots- og
Kulturstyrelsen

Det har fungeret godt

- God proces ifm. indledende arbejde med ansøgning til Dreyers Fond
- Projektet er forankret på Christiania gennem et stærkt team bag den Grå Hal, medarbejdere på Byggekontoret og medarbejdere i Over Byen Arkitekter.
- Der er mange der er interesserede i at hjælpe med at løfte Christiania.
- Der ligger rigtig mange potentialer i Den Grå Hal - både som teater og musikscene, Julemarked, som evt. sports-hal mv.
- Casen er let at forholde sig til, fordi det er en konkret bygning, som vi kan kigge på og tale ud fra. Derudover er det let at mærke behovet for isolering i vintermånederne - varmeregnen er ekstrem høj, hallen er kold og der forekommer meget kondens ved arrangementer fx ved Christianias Julemarked.
- Gulvet har i dag ikke et højt varmetab
- Der er åbnet op for en god dialog med Slots- og Kulturstyrelsen
- Over Byen Arkitekter har leveret kreative løsninger på skiffersolceller, isoleringsmateriale mv.

Det har været udfordrende

- Det har været meget vanskeligt at få "hul" igennem til Slots- og Kulturstyrelsen og få en dialog igang om hvordan de to fredede haller kan fremtidssikres.
- Det er Slots- og Kulturstyrelsens største opgave at bevare fredningsværdierne hvorfor det er svært at finde gode helhedsrenoveringsløsninger der tilgodeser energiforsyning, bygningens funktion og fremtid.
- Der er etableret et samarbejde og et pilotprojekt er igangværende, men der er ikke finansiering til projektering og etableringsfasen.
- Der er risiko for, at projektet går i stå, pga. manglende finansiering.

TEMA A: Klima & Energirenovering (ca. 8 mio. kr.)

- **Projekt 1. Energianalyse (1 mio. kr.)**

Analyse af Christianias forsyning og anbefalinger til fremtidens forsyningsmuligheder.

- **Projekt 2. Forprojekter om fremtidens energifællesskaber og energiforsyning (1 mio. kr.)**

Forprojekt 2A: ATES-prøveboring på Fredens Eng.

Forprojekt 2B: Solceller på Den Grå og Den Grønne Hal.

- **Projekt 3. Tilskud til konkrete energirenoveringer (5,5 mio. kr.)**

Energirenoveringspulje og opsøgende indsats.

Solceller CM solar og naturskiffer - mock-up 2026

Forskallingsbrædder i forskellige varianter - mock-up 2026

Isoleringspuds med varierende overfladebehandling

Udvalgte solceller der ønskes opsat

Tilskud til konkrete energirenoveringer

- Opsøgende energirenoveringspulje

TEMA A: Klima & Energirenovering, projekt 3

TID: MAJ. 24 - DEC. 25

ØKONOMI: 5.5 MIO. KR. (500.000 KR overført til projekt 2B)

Energimedarbejdere: Lasse Østergaard og Jiesper Tristan

Proces

Produkt

140 ansøgninger
106 godkendte tilsagn
90 udførte projekter

To-dages workshop om
vinduesrenovering

Forundersøgelse af
Multihuset

80 besøg ifm. opsøgen-
de indsats

Løbende kommunika-
tion i Ugespejlet og
på LinkedIn

Gør-det-selv-video af
vinduesrenovering

Før-/efterbilleder

10 ansøgninger til Slots-
og Kulturstyrelsen

Det har fungeret godt

- "Alt er bare godt med denne her pulje - folk er så glade, og det giver så god mening"
- Den opsøgende indsats er altafgørende for at så mange boliger kan blive energirenoveret.
- Godt makkerskab mellem Jiesper og Lasse - der har fagligheder der komplementerer hinanden rigtig godt.
- Godt setup ift. udvælgelseskriterier, der gør udvælgelsen transparent.
- Puljen er med til at understøtte visionen og kan bruges til at formidle Fristaden Christianias vision for bæredygtig udvikling.
- Der har virkelig været stor interesse i at samarbejde om renoveringsprojekterne. Det vidner om, at der er et stort behov for at understøtte christianitterne i energirenovering.
- Der er en stor interesse for, at der over de næste år kommer en ny pulje til forsættelse af energirenovering.

Det har været udfordrende

- Det har været udfordrende at sikre igangsættelse og udførsel af energirenoveringsprojekterne. Dette har betydet at nogle projekter er blevet udsudt, og støttemidler ikke er opbrugt (omprioriteret til projekt 2B).
- Der var for få midler til projektledelse - den opsøgende indsats er superkrævende tidsmæssigt, men er altafgørende for resultatet.
- Rigtig mange udbetalinger og rater gør, at man skal holde tungen lige i munden.
- Det har været udfordrende at anslå opgavens omfang, hvilket har betydet at nogle energirenoveringsprojekter har måtte genansøge. Dette har betydet omdisponering af midler og længere sagsbehandling.
- Christianitterne har fået stort fleksibilitet i at projektledere deres egne projekter, hvilket udfordrer energimedarbejderens arbejde.
- Der er meget koordinering mellem projektkontoret, kommunen, staten, Slots- og Kulturstyrelsen mv.
- Der er kun et støttemidler til klimaskærmen og ikke varmekilder, hvilket har været frustrerende for dem med dårlig energiforsyning.

TEMA A: Klima & Energirenovering (ca. 8 mio. kr.)

- **Projekt 1. Energianalyse (1 mio. kr.)**

Analyse af Christianias forsyning og anbefalinger til fremtidens forsyningsmuligheder.

- **Projekt 2. Forprojekter om fremtidens energifællesskaber og energiforsyning (1 mio. kr.)**

Forprojekt 2A: ATES-prøveboring på Fredens Eng.

Forprojekt 2B: Solceller på Den Grå og Den Grønne Hal.

- **Projekt 3. Tilskud til konkrete energirenoveringer (5,5 mio. kr.)**

Energirenoveringspulje og opsøgende indsats.

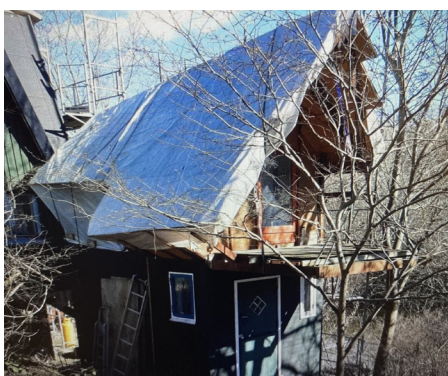
Nye vinduer i Mælkebøtten

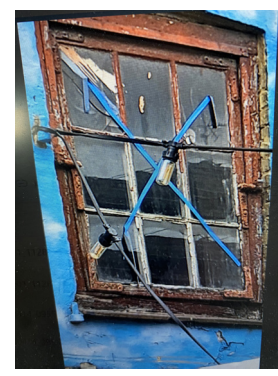
Ansøger med gamle vinduer

Nye vinduer i Mælkebøtten

Ansøger med uisolaret tag

Søger om nye vinduer

Læringer

- Der er en stor interesse om at energirenovere Christianias bygninger. Samarbejdet fungerer godt, når Københavns Kommune finansierer materialer og Fonden Christiania finansierer arbejdskraft. Dette er med til at løfte christianiternes handlekraft og engagere dem i at vedligeholde bygningsmassen.
- Det kræver dog en særlig opmærksomhed at engagere de særligt udsatte christianitter, da de hverken har fysisk og økonomisk overskud.
- Fonden Christianias organisering omkring brugsrettaftaler er udfordrende ift. christianiternes motivation og lyst til at investere i deres bolig.

Tilskud til renovering af Fredens Ark

- Tilskud til fordyrelser ifm. Renovering af Fredens Ark

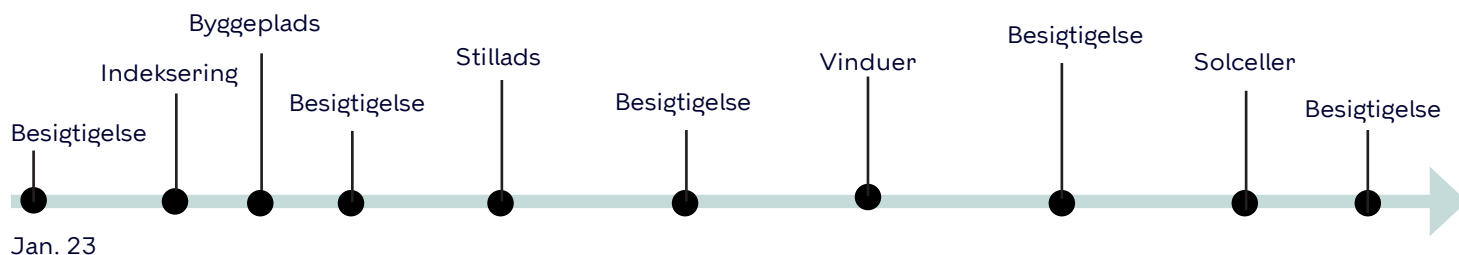
TEMA A: Klima & Energirenovering, projekt 2B

TID: JAN. 23 - DEC. 24

ØKONOMI: 2,9 MIO. KR. (+ 9 mio. kr. fra Partnerskabsaftale I)

RÅDGIVER: CA RAADGIVNING

Proces

Produkt

144 nye vinduer

Nyt tag med solceller,
nye tagrender

Isolering og nye spær

Udbedring af svampe og
rådkader

Data på indeklimate

x-antal sunde, tætte,
sikre lejligheder

CO2 besparelse gennem
reduceret varmeregning

Nye kviste og
ovenlys

Det har fungeret godt

- Bygningen har fået en ny tagetage og et nyt tag med solceller og ovenlysvinduer.
- Tagetagen er brandsikret og nedstyrtningrisikoen er fjernet.
- Der er i alt givet tilskud til 144 nye vinduer - nogle med altan-udtræk.
- Der er fjernet råd mv.
- Tagetagen er brandsikret.
- Boligerne i tagetagen efterlades sunde og tætte.
- Fredens Ark er blevet koblet på Christianias nabovarmesystem, og tagetagens energiregninger er meget lave grundet den udarbejdede energirenovering.
- Processen har været lang, men resultatet er enormt flot.
- Der er etableret målesystemer i væggene, der giver data om bygningens indeklimate.

Det har været udfordrende

- Opgaven har været meget stor
- Det har været svært at få opbakning fra beboerne
- Projektet er blevet næsten dobbelt så dyrt, som først antaget. Da projektet er en fastprisaftale, har det efterladt Fonden Fristaden Christiania med en ekstraregning, der betales gennem stigninger i beboernes brugsleje. Det er der mange af Fredens Arks beboere, der har det svært ved. Ejendommen var dog så nedstyrtningstruet, at en renovering var meget presserende. Christiania har købt Fredens Ark af Staten for 1 kr. mod at bygningen blev renoveret.
- Beboerne skal være opmærksomme på, at få luftet ud, da tagetagen nu er så tæt, at den også holder på den fugt, der skabes i lejligheden.

TEMA B: Bygningsfornyelse

Partnerskabet muliggør bygningsfornyelse af etageboliger på Christiania, hvor boligerne sikres nutidige og sundhedsmæssigt forsvarlige sanitære forhold, en sund og tæt klimaskærm og boliger, med et godt indeklima, der er sunde at bo i.

Projekt 4: Fordyrelser og tilkøb til renoveringen af Fredens Ark (2,9 mio. kr.)

Fredens Ark under renovering

Nye tagetage og vinduer

Nye tagetage og vinduer

Nye tagetage og isolering

Nye tagetage og solceller

Nye tagetage i Fredens Ark

Under renovering af Fredens Ark

Nye offentlige toiletter

- Tilskud til etablering af nye offentlige toiletter

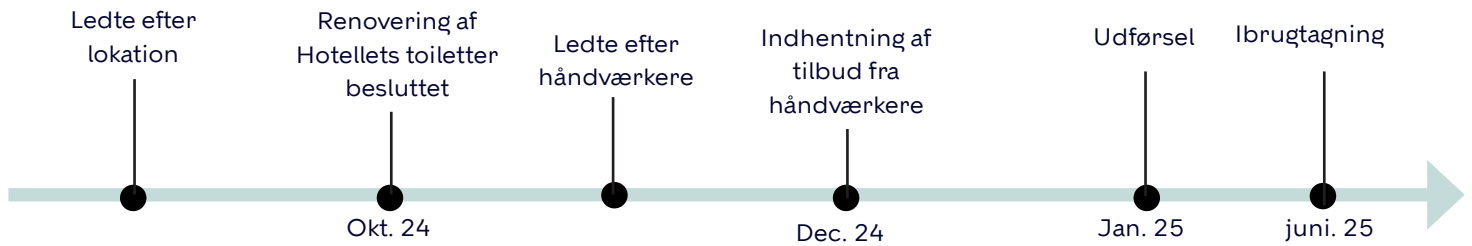
TEMA C: Områderne mellem husene, projekt 5

TID: JAN. 23 - NOV. 24

ØKONOMI: 500.000 KR.

RÅDGIVER: CA RAA

Proces

Produkt

To renoverede
toiletter i Hotellet

Det har fungeret godt

- Der er et stort behov for nye offentlige toiletter på Christiania.
- Der er etableret to toiletter: ét toilet til alle køn og ét toilet til mænd (pisoir)
- Der er sat skilte op ved toiletterne, så besøgende let kan finde toiletterne.

Det har været udfordrende

- Det har været udfordrende at finde en placering for nye toiletter.
- Da lokationen var valgt har det været udfordrende at finde håndværkere, der har tid til at tage opgaven.

TEMA C: Områderne mellem husene

(ca. 7 mio. kr.)

De projekter der gennemføres indenfor dette tema, skal bidrage til at overgangene mellem Christiania og den opgivende by fungerer hensigtsmæssigt, og at infrastrukturen understøtter christianitternes mulighed for at leve et hverdagsliv samtidig med, at besøgende og turister fortsat har mulighed for, at opleve den helt unikke bydel Christiania er.

- **Projekt 5: Anlæg af tre offentlige toiletter**
- **Projekt 6: Renovering af Langgaden**
- **Project 7: Optimering af hjørneindgangen**

Toiletter før og efter

Læringer

- Timing betyder alt i samarbejdet med Fonden Fristaden Christiania.
- Det kan være svært at finde lokale håndværkere, og det kan være rigtig dyrt, at entrere med håndværkere udefra, da de bevæger sig ind i et område med stor opmærksomhed og 'besværlige' løsninger (der ikke er standard).

Renovering af Langgaden

- Tilskud ny belægning, regnvandsafledning, en plads til ophold mv. på Langgaden

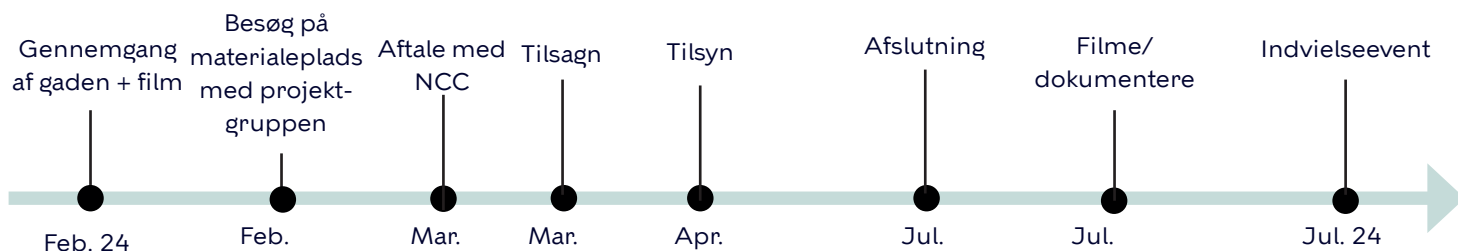
TEMA C: Områderne mellem husene, projekt 6

TID: FEB. 24 - JUL. 24

ØKONOMI: 4,5 MIO. KR. (+ statens bidrag)

ENTREPRENØR: NCC

Proces

Produkt

Fabriksområde Nyt slidlag, bump, ny belægning	Mælkebøttens forplads hævet forplads + sten	Mælkebøtten Slidtage + Bump	Nordområde Ny belægning	Vejfest
Smøgen Belægning, afvanding, opretning	Smøgen Belægning, afvanding, opretning	Grønnegade Belægning	Cykelstien Nyt asfalt + to bumme	

Det har fungeret godt

- God timing ift. lukning af Pusher Street
- Christiania kunne selv overtage opgaven med at overtage færdiggørelse
- Der er anvendt genbrugsmaterialer til pladsen foran Indkøberen fra Københavns Kommunes genbrugsmaterialelager
- Den nye belægning på Langgaden er til stor glæde for rigtig mange christianitter og besøgende, der cykler igennem Christiania. Før var gaden hullet og ukomfortabel at køre på, regnvandsafledningen var uhensigtsmæssig, hvilket er udbedret.
- Siddeplintene foran Indkøberen fungerer rigtig godt.

Det har været udfordrende

- Manglende forventningsafstemning med entreprenør, der endte med at give Christiania en ekstraregning.
- Det har været en meget lang proces, selvom selve anlægget gik hurtigt.

TEMA C: Områderne mellem husene

(ca. 7 mio. kr.)

De projekter der gennemføres indenfor dette tema, skal bidrage til at overgangene mellem Christiania og den opgivende by fungerer hensigtsmæssigt, og at infrastrukturen understøtter christianiternes mulighed for at leve et hverdagsliv samtidig med, at besøgende og turister fortsat har mulighed for, at opleve den helt unikke bydel Christiania er.

- **Projekt 5: Anlæg af tre offentlige toiletter**
- **Projekt 6: Renovering af Laggaden**
- **Projekt 7: Optimering af hjørneindgangen**

Lille Pladsdannelse foran Indkøberen

Under anlæg

Ny asfaltbelægning

Under anlæg

Optimering af hjørneindgangen

- Tilskud ny belægning, lys, beplantning af hjørneindgangen

TEMA C: Områderne mellem husene, projekt 7

TID: FEB. 24 - DEC. 24

ØKONOMI: 1.5 MIO. KR. (KK:1.125 mio.kr - CA: 375.000 kr.)

RÅDGIVER: CA RAADGIVNING

Proces

Produkt

Ny belægning med sten fra Nordrefrihavns-gade + Carlsbergbyen

Skabt plads til cykler og forbipasserende

Nye bede og ny beplantning

Det har fungeret godt

- Godt at cykler nu kan placeres der, frem for inde på Christiania
- Der dannes ikke længere en flaskehals, når man skal igennem hjørneindgangen
- Gode materialer fra Københavns Kommunes genbrugslager
- Mangler de sidste ting: mere belysninger og begrønning
- mangler fortsat brandtrappen ved kunstbutikken
-

Det har været udfordrende

- Kommunikation internt på Christiania
- Manglende intern involvering på Christiania
- Det 'bakkede' udtryk kunne ikke realiseres
- Der mangler fortsat lys, beplantning og evt. cykelstativer og siddeplinte
- Der mangler 'Christiania vibe' omkring hjørneindgangen

TEMA C: Områderne mellem husene

(ca. 7 mio. kr.)

De projekter der gennemføres indenfor dette tema, skal bidrage til at overgangene mellem Christiania og den opgivende by fungerer hensigtsmæssigt, og at infrastrukturen understøtter christianitternes mulighed for at leve et hverdagsliv samtidig med, at besøgende og turister fortsat har mulighed for, at opleve den helt unikke bydel Christiania er.

- **Projekt 5: Anlæg af tre offentlige toiletter**
- **Projekt 6: Renovering af Langgaden**
- **Projekt 7: Optimering af hjørneindgangen**

Før billeder

Før billeder

På Københavns Kommunes genbrugslager

Ny Hjørneindgang

Hvilke effekter er opnået?

TEMA A:

Klima & energirenovering

- Temaet blev yderst relevant af energikrisen i 2022. Der opstod en øget interesse hos Fristaden Christiania for at optimere energiforsyningen og sikre et gode indeklima og sunde boliger på Fristaden.
- Under partnerskabet har vi trænet Christianitter til at vedligeholde bygninger og boliger og omstille til mere energirigtige løsninger. Det er fx. gjort ved at lave workshops om energirenovering af gamle vinduer og afholde tema-aftener og vidensdeling om energirenovering og muligheder for at søge midler hertil.
- Mulighederne for at Christianias bidrag til energirenoveringen var egen indsats gav mange et kompetenceløft, så de bedre vil kunne beligeholde deres bygninger i fremtiden. Samtidig gav det et utrolig godt fælles blik på, at støtte hinanden i vedligehold og dele kompetencer med hinanden.
- Energigruppen fortsætter med at søge midler til en ny energiforsyning med ATES-boringer og arbejder på en stor energirenovering inkl. solceller på Den Grå Hal.

TEMA C:

Områderne mellem husene

- Christianias infrastruktur, pladser og gang-systemer bliver løbende vedligeholdt af Christianias fællesøkonomi. Det har betydet et stort efterslæb med huller og vandpytter.
- Under Partnerskabet er Langgaden og Hjørneindgangen blevet renoveret. I samarbejdet er renoveringen planlagt ud fra nye behov og materialer fra Københavns Kommunes materialeplads samt fremtidige forhold på Christiania.
- Langgaden er nu en sammenhængende, asfaltbelagt gade med nedslag til ophold, fx. foran Indkøberen og Mælkebøtten. Det ser ikke kun pænt ud men muliggør at regnvand hælder korrekt og løber væk fra bygninger.
- Hjørneindgangen er blevet robust og åben, så de mange turister bliver inviteret ind i en åben Fristad, hvor synet af gavlmaleri, smuk belægning og mere belysninger giver øget nysgerrighed og tryghed.
- Der er etableret to toiletter i Hotellet. Det giver besøgende mulighed for at opholde sig i længere tid.

TEMA B:

Bygningsfornyelse

- Færdiggørelsen af energirenoveringen af Fredens Ark har haft stor betydning for det efterfølgende samarbejde under Partnerskabet.
- Ud over, at flere Christianitter i bygningen har fået bedre varmforsyning og nu er koblet på Christianias Fællesvarmesystem, er indeklimaet forbedret markant.
- Tagetagen fremstår nu med gode boligforhold og bedre brandsikkerhed. Bygningen er ikke længere nedstyrtningsstruet.
- Solcellerne leverer energi til bygningen, som løbende nedskriver lånet til energirenoveringen.
- Bygningsrenoveringen har betydet en markant huslejestigning (20 % forøgelse). Det giver nogle udfordringer med de mere udsatte beboere. Denne dialog er vigtig for Fristaden Christiania, hvis fristaden skal fortsætte med at fornye og energirenovere deres bygningsmasse. Det vil kræve store investeringer og løbende huslejestigninger.

Læringer

Vi har lært at samarbejde ved,

- at lave tydelige forventningsafstemninger ved opstart af alle projekter. Forventningsafstemningerne har tydeliggjort, hvem der gør hvad, hvornår det gøres, hvordan det gøres, og hvordan samarbejdet skal forløbe.
- at nedsætte mindre projektgrupper, når projekterne blev igangsat
- at det primært er én person fra kommunen der følger alle Partnerskabets projekter, så viden og relationer opbygges. Og at denne person indhenter relevante faglige kompetencer til projekterne undervejs.
- at dialogen løber bedst, når den går igennem Christianias sekretariat
- at der udvælges én person fra Christiania der følger alle projekter
- at projekterne drøftes sammen og med åbent sind, så vi forsøger at komme hele vejen omkring og tænke helhedsorienteret.
- at der er god fysisk kontakt, dvs. at kommunens medarbejder får mulighed for jævnligt at komme forbi sekretariatet og få en kontorplads, så små og store ting tages ad hoc.
- at der skabes overblik over, hvornår projekterne sættes i gang, så det er overskueligt at orientere sig.
- at vi har opnået et fælles blik på jura og udfordringer i den forbindelse, da Christiania på mange måder adskiller sig fra andre bydele/bykvarterer som Kommunen samarbejder med.
- gensidig respekt.
- at samarbejdet foregår i øjenhøjde, visuelt og tydeligt, så alle er med.
- at man altid kan ringe hinanden op eller sende en mail, hvis der er noget, der har ændret sig eller at det ikke går som forventet.
- at løbende gøre status og evaluerer proces og projekter.

Tema		Kommune 13.466.706	Fonden 6.187.723.
Klima og energirenovering	8.000.000	5.000.000	3.000.000
Projekt 1: Energianalyse	1.000.000	1.000.000	0
Projekt 2: Forprojekt 1: Grå Hal	500.000	500.000	0
Projekt 2: Forprojekt 2: ATES-prøveboring	500.000	500.000	0
Projekt 3: Tilskud til forbedringer og projektledelse inkl. Kom.	6.000.000	3.000.000	3.000.000
Bygningsfornyelse	2.915.171	1.943.447	971.724
Projekt 4: Fordyrelser/tilkøb	2.915.171	1.943.447	971.724
Områderne mellem husene	7.000.000	5.000.000	2.000.000
Projekt 5: Tre offentlige toiletter	1.000.000	500.000	500.000
Projekt 6: Renovering af Langgaden	4.500.000	3.375.000	1.125.000
Projekt 7: Optimering af hjørneindgangen	1.500.000	1.125.000	375.000
Styring	1.739.259	1.523.259	216.000
I alt			

Renovering af Fredens Ark

↑ Tagbolig i Fredens Ark, foto Københavns Kommune

↓ Renovering af Fredens Arks tag, foto Københavns Kommune

KLIMA-, MILJØ- & TEKNIKFORVALTNINGEN

Mobilitet, Klimatilpasning og Byvedligehold

Forsidefoto Kortforsyningen

Layout/grafik KTF MKB